

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Abul- Fazal Bayhaqi

بیهقی، ابوالفضل محمد بن حسین، دبیر و رئیس دیوان رسالت دستگاه غزنویان و مورخ معروف ایرانی بود. مورخان و زندگی نامه نویسان با عناوین خواجه، شیخ، کاتب امام و عمید، از او یاد کرده اند. خود او در تاریخ خویش همه جا عبارت «من که ابوالفضلم» را به کار می برد. او در حارث آباد بیهق تولد یافت. بیهق؛ نام ولایت یا ناحیه ای در ربع نیشابور خراسان بزرگ و همچنین نام شهر و قریه ای در این ناحیه در کتاب های گوناگون تاریخی از خسروجرد، سبزوار، بهمن آباد و مزینان به عنوان شهرها یا آبادی های مهم این ولایت، نام برده شده است. این ولایت، در مسیر جاده نیشابور به قومن و ری قرار داشته و در دوران شکوفایی آن، دانشوران و ادیبان نامداری از این ولایت برخاسته اند که از مشهورترین آنان می توان ابوالفضل بیهقی، نویسنده کتاب تاریخ مسعودی معروف به تاریخ بیهقی، را نام برد.

تاریخ بیهق در رابطه تاریخ و جغرافیای ناحیه بیهق و و بزرگان، ادیبان و علمای بزرگ بیهق اطلاعات دقیقی در خود دارد که در سایر منابع آن دوره کمتر دیده می شود. تاریخ مسعودی معروف به تاریخ بیهقی درخشانترین تاریخ روزگار غزنوی، بلکه برجسته ترین تاریخ نگاری های ایران با نوشتن معروف به می باشد. این کتاب همانگونه که از نامش پیداست سرگذشت روزگار سلطان مسعود غزنوی است اما مناسبت به مسایل فراوان از دیگر ادوار پیش از سلطان یاد شده، به ویژه رخدادهای مرتبط با سامانیان و آل بویه و قراخانیان و سیمجوریان و خوارزمشاهیان مقدم پرداخته است. نویسنده کتاب خود از دبیران دستگاه دیوانسالاری دوران غزنوی است.

بیهقی در ۱۹ شعبان ۴۹۰ هـ ق در ششتمد از توابع ولایت بیهق دیده به جهان گشود. محمد مشکور در شرح حال و وصف آثار بیهقی و خاندان او رساله مبسوطی تألیف کرده است براساس تحقیقات خود تاریخ ولادت بیهقی را چنین بیان می‌کند که بیهقی در روز بیست و هفتم شعبان ۴۹۳ هـ متولد شده. در سلسه نسب او نام فندق به عنوان یکی از نیاکان وی ذکر گردیده به همین خاطر به ابن فندق شهرت داشته است جد بزرگش، فندق بن ایوب پس از آنکه از سوی محمود غزنوی به منصب قضا در نیشابور گمارده شد به این شهر مهاجرت کرد اما اندکی بعد از این شغل کناره گرفته و در ناحیه بیهق سکنی گزید. در مورد پدرش زید (۵۱۷-۴۴۷ ق) اطلاعات چندانی در دست نیست جز آنکه خود بیهقی بیان می‌کند. بیهقی در زادگاه خود ادبیات عربی را فرا گرفت و در ۵۱۴ ق در نیشابور از حضور ابوجعفر بیهقی و احمد بن محمد میدانی بهره برد. وی بعد از مرگ پدرش در ۵۱۷ ق به مرو رفت و فقه را در حضور ابوسعید یحیی بن عبدالملک ساحدی آموخت اما پس از ازدواج در مرو در ۵۲۱ ق به نیشابور و پس از آن به بیهق بازگشت و از سوی شهاب الدین محمد بن مسعود حاکم وقت به مقام قضای بیهق رسید ولی اندکی بعد این شغل را کنار گذاشته و مسافرت‌هایی دست زد و سپس به بیهق بازگشت تا هنگام مرگ در زادگاه خود به سر برده است. وفات بیهقی را خوافی در مجمل فصیحی در سال ۵۴۸ ق ذکر کرده است.

بیهقی در حکمت و علوم جدلی دست داشت و فردی تیزبین و دقیق بود و او از ریاضی‌دان‌های به نام عصر خود به حساب می‌آمد. بیهقی از دانشمندان زمان خود بود و در علوم مختلف دست داشت. حتی شاعر نیز بود و قطعاتی از شعر او را یاقوت در معجم الادباء آورده است. او هم عصر عمر خیام بود و در جلسات او نیز حضور داشته است. وی مردی بود بی‌غرض، با انصاف و حق‌شناس. جلوه‌های این صفات را در نوشته‌های او می‌توان سراغ گرفت.

مذهب ابوالفضل را به این قرینه که روزگار جوانی را در نیشابور گذرانده است و بیش‌تر مردم آن‌جا شافعی مذهب بوده‌اند، می‌توان شافعی فرض کرد و به این قرینه که محمود و فرزندانش حنفی مذهب بوده‌اند. وی مردی بود بی‌غرض، با انصاف و حق‌شناس. جلوه‌های این صفات را در نوشته‌های او می‌توان سراغ گرفت.